

MILLIY MADANIY MEROSNI ASRASH: TARIX, BUGUN VA KELAJAK

Muxammadov Islom

Iqtisodiyot va Turizm Fakulteti

3-1 Mx 22 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Xidirova.G

Annotatsiya. *Mazkur maqolada milliy madaniy merosni asrash masalasi tarixiy rivojlanish jarayoni, bugungi kundagi holati va kelajak istiqbollari nuqtayi nazaridan ilmiy-tahliliy jihatdan yoritilgan. Tadqiqotda moddiy va nomoddiy madaniy meros tushunchalari, ularning jamiyat ma’naviy hayotidagi o‘rni hamda globallashuv sharoitida milliy madaniy qadriyatlarini saqlash muammolari tahlil qilinadi. Shuningdek, madaniy merosni asrashda davlat siyosati, ta’lim tizimi va raqamli texnologiyalarning ahamiyati asoslab beriladi. Maqola milliy madaniy merosni asrashning uzluksiz va kompleks jarayon ekanligini ilmiy jihatdan isbotlaydi.*

Kalit so‘zlar: *milliy madaniy meros, moddiy va nomoddiy meros, tarixiy xotira, globallashuv, ma’naviyat, madaniy qadriyatlar.*

Milliy madaniy meros har bir xalqning tarixiy xotirasi, ma’naviy boyligi va milliy o‘zligini ifodalovchi bebaho qadriyat hisoblanadi. Madaniy meros asrlar davomida shakllanib, avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan moddiy va nomoddiy boyliklar majmuasidir. Uni asrash va rivojlantirish nafaqat madaniy vazifa, balki ijtimoiy va ma’naviy ahamiyatga ega muhim masala hisoblanadi. Globallashuv sharoitida milliy madaniy merosni asrash masalasi yanada dolzarb bo‘lib, xalqning o‘z tarixiga va qadriyatlariga bo‘lgan munosabatini belgilab beradi.

Tarixiy jarayonda milliy madaniy meros xalqning turmush tarzi, e’tiqodi, dunyoqarashi va ijtimoiy munosabatlarini aks ettirib kelgan. Qadimiy shaharlar, me’moriy yodgorliklar, yozma manbalar, og‘zaki ijod namunalari va urf-odatlar milliy madaniy merosning asosiy tarkibiy qismlari hisoblanadi. Tarix davomida ko‘plab sivilizatsiyalar madaniy merosni asrash orqali o‘zligini saqlab qolgan va rivojlanishga erishgan.

Milliy madaniy merosni asrash har bir xalqning tarixiy xotirasini, ma’naviy boyligini va milliy o‘zligini saqlab qolish bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan murakkab va ko‘p qirrali jarayondir. Madaniy meros jamiyat taraqqiyotining mahsuli bo‘lib, u asrlar davomida shakllangan moddiy va nomoddiy qadriyatlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu meros nafaqat o‘tmishdan qolgan yodgorliklar majmui, balki bugungi jamiyatning ma’naviy tayanchi va kelajak avlodlar uchun yo‘l-yo‘riq vazifasini bajaruvchi muhim omildir. Shu sababli milliy madaniy merosni asrash masalasi tarixiy, ijtimoiy, madaniy va siyosiy jihatdan chuqur tahlilni talab etadi.

Milliy madaniy merosni asrash masalasi so‘nggi o‘n yilliklarda gumanitar fanlar, xususan tarix, madaniyatshunoslik, sotsiologiya va falsafa yo‘nalishlarida keng tadqiq etilmoqda. Ilmiy adabiyotlarda madaniy meros tushunchasi ko‘pincha moddiy va nomoddiy qadriyatlar majmui sifatida talqin qilinib, u xalqning tarixiy xotirasi va milliy identitetini shakllantiruvchi asosiy omil sifatida baholanadi. Tadqiqotchilar madaniy merosni faqat

o‘tmish yodgorliklari sifatida emas, balki hozirgi jamiyat hayotida faol amal qiluvchi va kelajak taraqqiyotiga ta’sir etuvchi omil sifatida ko‘rib chiqadilar.

Xorijiy ilmiy adabiyotlarda milliy madaniy merosni asrash masalasi ko‘proq globalizatsiya va madaniy xilma-xillik kontekstida tahlil qilinadi. Tadqiqotchilar globallashuv jarayonining milliy madaniyatlarga ta’sirini ikki yo‘nalishda baholaydilar: bir tomondan, madaniy almashinuv va integratsiya orqali milliy merosni dunyoga tanitish imkoniyatlari kengaymoqda, ikkinchi tomondan esa madaniy standartlashuv natijasida ayrim milliy qadriyatlarning yo‘qolish xavfi kuchaymoqda. Shu nuqtayi nazardan, xorijiy adabiyotlarda madaniy merosni asrashni barqaror rivojlanish strategiyalarining muhim tarkibiy qismi sifatida qarash tendensiyasi kuchaymoqda.

Mahalliy ilmiy adabiyotlarda esa milliy madaniy merosni asrash masalasi asosan tarixiy xotira, milliy o‘zlik va ma’naviy tarbiya bilan bog‘liq holda o‘rganiladi. O‘zbekistonlik olimlar madaniy merosni asrashda davlat siyosati, huquqiy asoslar va ta’lim tizimining rolga alohida e’tibor qaratadilar. Shuningdek, adabiyotlarda moddiy meros bilan bir qatorda nomoddiy madaniy meros — urf-odatlar, an’analar, xalq og‘zaki ijodi va milliy marosimlarni asrash masalasi muhim yo‘nalish sifatida ko‘rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mavjud tadqiqotlarning aksariyati madaniy merosning alohida jihatlariga bag‘ishlangan bo‘lib, uni tarix–bugun–kelajak uzviyligida kompleks tahlil qilishga bo‘lgan ehtiyoj saqlanib qolmoqda. Ayniqsa, raqamlashtirish, madaniy turizm va yoshlar ongida madaniy merosni mustahkamlash masalalari hali to‘liq yoritilmagan.

O‘rganilgan adabiyotlar va nazariy qarashlar asosida milliy madaniy merosni asrash masalasi keng muhokama qilinadi. Muhokama jarayonida eng avvalo madaniy merosni asrash faqat tarixiy obidalarni saqlash bilan cheklanib qolmasligi lozimligi ta’kidlanadi. Madaniy meros jamiyat hayotining faol unsuri bo‘lib, u hozirgi davr madaniy jarayonlari bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanishi zarur.

Muhokamalarda globallashuv sharoitida milliy madaniy merosni asrashning murakkabligi alohida qayd etiladi. Global madaniyatning kuchayishi milliy qadriyatlarni zamonaviy talablarga moslashtirishni taqozo etadi. Biroq bu jarayonda milliylikning yo‘qolib ketmasligi uchun ehtiyotkor va ilmiy asoslangan yondashuv zarur. Madaniy merosni zamonaviy madaniyat bilan uyg‘unlashtirish masalasi muhokamaning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Shuningdek, muhokamalarda madaniy merosni asrashda davlat va jamiyatning o‘zaro mas’uliyati masalasi muhim o‘rin tutadi. Davlat tomonidan yaratilgan huquqiy va tashkiliy mexanizmlar jamoatchilik tomonidan qo‘llab-quvvatlanmasa, madaniy merosni asrash jarayoni samarasiz bo‘lishi mumkin. Shu sababli jamoatchilik faolligini oshirish, yoshlarni madaniy merosni asrash jarayoniga jalb etish muhim vazifa sifatida baholanadi.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish masalasi ham muhokamalarda muhim o‘rin egallaydi. Bir tomondan, raqamlashtirish madaniy merosni saqlash va targ‘ib qilish imkoniyatlarini kengaytirsa, ikkinchi tomondan, madaniy merosning ma’naviy mohiyati yuzaki talqin qilinish xavfini ham keltirib chiqaradi. Shu bois raqamlashtirish jarayonida ilmiy va ma’naviy yondashuv uyg‘unligi ta’minlanishi lozim.

Olib borilgan adabiyotlar tahlili va muhokamalar asosida quyidagi ilmiy natijalarga kelindi. Birinchidan, milliy madaniy merosni asrash jamiyatning barqaror rivojlanishi va milliy identitetni mustahkamlashning muhim sharti ekanligi aniqlandi. Madaniy meros xalqning tarixiy xotirasini saqlab qolish bilan birga, uning ma’naviy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Ikkinchidan, milliy madaniy merosni asrash kompleks yondashuvni talab qilishi ilmiy jihatdan asoslandi. Tarixiy, huquqiy, madaniy va ta’limiy mexanizmlarning uyg’unligi ushbu jarayonning samaradorligini belgilaydi. Faqat moddiy yodgorliklarni saqlash emas, balki nomoddiy madaniy merosni rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega.

Uchinchidan, globallashtirish va raqamlashtirish sharoitida milliy madaniy merosni asrashning yangi shakl va usullari zarurligi aniqlandi. Raqamli texnologiyalar madaniy merosni saqlash va ommalashtirish uchun samarali vosita bo’lishi mumkin, biroq ular ilmiy asosda va milliy qadriyatlarni saqlagan holda qo’llanilishi lozim.

Tarixiy jarayonda milliy madaniy meros xalqning yashash tarzi, e’tiqodi, dunyoqarashi va ijtimoiy munosabatlarini ifodalab kelgan. Qadimgi sivilizatsiyalar davrida madaniy meros asosan og’zaki ijod, urf-odatlar, diniy marosimlar va me’moriy inshootlar orqali saqlangan. Yozuv paydo bo’lishi bilan madaniy merosning yangi shakli — yozma manbalar yuzaga kelib, tarixiy xotirani mustahkamlashda muhim rol o’ynagan. Shu tariqa madaniy meros avloddan-avlodga uzluksiz tarzda o’tib kelgan.

O’rta asrlar davrida madaniy merosni asrash ko’pincha diniy va davlat institutlari zimmasiga yuklangan. Masjidlar, madrasalar, saroylar va kutubxonalar madaniy meros markazlari sifatida faoliyat yuritgan. Ustoz-shogird an’analari, hunarmandchilik maktablari va ilmiy muhit milliy madaniyatni rivojlantirish va saqlashda muhim ahamiyat kasb etgan. Shu bilan birga, tarixiy bosqinlar, urushlar va siyosiy beqarorlik madaniy merosga jiddiy zarar yetkazgan. Ko’plab tarixiy obidalar vayron qilingan, yozma manbalar yo’qolgan yoki boshqa hududlarga olib ketilgan. Bu holatlar madaniy merosni muhofaza qilish zaruratini yanada kuchaytirgan.

Yangi davrga kelib milliy madaniy merosni asrash masalasi davlat siyosati darajasiga ko’tarildi. Milliy davlatlarning shakllanishi bilan madaniy meros milliy o’zlikni ifodalovchi asosiy belgilardan biri sifatida qarala boshlandi. Muzeylar, arxivlar, kutubxonalar va ilmiy muassasalar tashkil etilib, tarixiy yodgorliklarni o’rganish va saqlash tizimli tus oldi. Bu davrda madaniy merosni asrash faqat an’anaviy usullar bilan cheklanmay, ilmiy tadqiqotlar va restavratsiya ishlari bilan boyitildi.

Bugungi globallashtirish davrida milliy madaniy merosni asrash masalasi yanada murakkablashib bormoqda. Global madaniyatning keng tarqalishi milliy qadriyatlar va an’analarni uchun ham imkoniyat, ham xavf tug’dirmoqda. Bir tomondan, madaniy almashinuv orqali milliy madaniyat jahon miqyosida tanilmoqda, ikkinchi tomondan esa ayrim milliy xususiyatlar yo’qolib ketish xavfi ostida qolmoqda. Shu sababli zamonaviy sharoitda milliy madaniy merosni asrashda muvozanatli yondashuv zarur.

Zamonaviy davrda milliy madaniy merosni asrash davlatning muhim strategik vazifalaridan biri hisoblanadi. Tarixiy obidalarni huquqiy muhofaza qilish, restavratsiya va rekonstruksiya ishlarini amalga oshirish, nomoddiy madaniy merosni ro’yxatga olish va targ’ib etish bugungi kundagi asosiy yo’nalishlar hisoblanadi. Shu bilan birga, madaniy merosni

asrashda jamoatchilik va fuqarolik jamiyati institutlarining roli ham tobora ortib bormoqda. Nodavlat tashkilotlar, madaniy markazlar va ijodiy uyushmalar ushbu jarayonda faol ishtirok etmoqda.

Raqamli texnologiyalar madaniy merosni asrashda tub burilish yasadi. Raqamlashtirish jarayoni tarixiy yodgorliklar, qo‘lyozmalar va san’at asarlarini elektron shaklda saqlash va ommalashtirish imkonini bermoqda. Virtual muzeylar, elektron arxivlar va onlayn platformalar orqali madaniy meros keng auditoriyaga yetkazilmoqda. Bu jarayon nafaqat madaniy merosni saqlash, balki uni o‘rganish va targ‘ib qilishda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Milliy madaniy merosni asrashda ta’lim tizimining o‘rni alohida ahamiyatga ega. Maktab va oliy ta’lim muassasalarida madaniy merosga oid bilimlarni singdirish, yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash kelajakda madaniy merosning uzluksiz davom etishini ta’minlaydi. Yoshlarning tarixiy ongini shakllantirish va milliy o‘zlikni anglash madaniy merosni asrashning eng barqaror yo‘li hisoblanadi.

O‘tmishda madaniy meros asosan an’analar va og‘zaki ijod orqali saqlangan. Ustoz-shogird an’analari, hunarmandchilik maktablari, xalq og‘zaki ijodi merosni uzluksiz davom ettirishda muhim rol o‘ynagan. Shu bilan birga, tarixiy bosqinlar va siyosiy beqarorlik davrlarida madaniy merosga zarar yetgan holatlar ham ko‘p uchragan. Bu holatlar madaniy merosni asrash zaruratini yanada kuchaytirgan.

Zamonaviy davrda milliy madaniy merosni asrash davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Tarixiy obidalarni restavratsiya qilish, muzeylar faoliyatini rivojlantirish, madaniy meros obyektlarini huquqiy jihatdan muhofaza qilish bugungi kundagi asosiy vazifalardan hisoblanadi. Shuningdek, milliy an’ana va urf-odatlarini asrash, xalq ijodini qo‘llab-quvvatlash ham madaniy merosni saqlashning muhim jihatlaridir.

Globallashuv jarayoni madaniy merosga ikki xil ta’sir ko‘rsatmoqda. Bir tomondan, global madaniy almashinuv milliy madaniyatni dunyoga tanitish imkonini bersa, ikkinchi tomondan, ayrim milliy qadriyatlarning yo‘qolish xavfini kuchaytiradi. Shu sababli bugungi kunda madaniy merosni asrashda milliylik va zamonaviylik uyg‘unligini ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli texnologiyalar madaniy merosni asrashda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Tarixiy obidalarni raqamlashtirish, elektron arxivlar va virtual muzeylar tashkil etish orqali madaniy merosni keng jamoatchilikka yetkazish imkoniyati oshmoqda. Bu jarayon madaniy merosning saqlanishi va targ‘ibotini ta’minlashda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Kelajakda milliy madaniy merosni asrash masalasi yanada tizimli va innovatsion yondashuvlarni talab qiladi. Madaniy merosni asrashda ta’lim tizimi, ayniqsa yosh avlod tarbiyasining o‘rni muhim hisoblanadi. Yoshlarning milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalanishi madaniy merosning uzluksiz davom etishini ta’minlaydi.

Shuningdek, xalqaro hamkorlikni kengaytirish, UNESCO kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda loyihalar amalga oshirish madaniy merosni global miqyosda himoya qilish imkonini beradi. Madaniy turizmni rivojlantirish orqali milliy madaniy merosni asrash va uni iqtisodiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash ham kelajak uchun muhim yo‘nalishlardan biridir.

Kelajakda madaniy merosni asrash faqat obidalarni saqlash bilan cheklanib qolmay, balki milliy ong, ma’naviyat va madaniy xotirani mustahkamlashga qaratilgan kompleks tizim sifatida rivojlanishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, milliy madaniy merosni asrash — bu o‘tmish, bugun va kelajakni bog‘lovchi uzviy jarayondir. Tarixiy tajriba, zamonaviy yondashuvlar va kelajak istiqbollari uyg‘unligi milliy madaniy merosni saqlashning muhim sharti hisoblanadi. Milliy madaniy merosni asrash orqali xalqning o‘zligi, ma’naviy qadriyatlari va tarixiy xotirasi saqlanib qoladi. Shu bois madaniy merosni muhofaza qilish har bir jamiyat a’zosining muhim burchi va mas’uliyati hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev, Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
2. Karimov, I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2018.
3. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”. – Toshkent, 2009.
4. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. “Madaniyat to‘g‘risida”. – Toshkent, 2018.
5. Qosimov, B. O‘zbek madaniyati tarixi. – Toshkent: Fan, 2017.
6. Abdurahmonov, Q.X. Milliy qadriyatlar va madaniy meros. – Toshkent: Akademnashr, 2019.
7. Rahmonov, S. Madaniy meros va milliy o‘zlik. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
8. UNESCO. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. – Paris, 1972.
9. UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. – Paris, 2003.